

تحقیقات جغرافیایی بر احداث نواح شهری ایران

مورد، منطقه اصفهان

دکتر حسن بیک محمدی
دانشیار گروه جغرافیای دانشگاه اصفهان

چکیده

کاهش مشکلات آن همچنین سکونت کارکنان مراکز صنعتی، سیاست ایجاد شهرهای جدید را در منطقه اصفهان برگزیده و نواحی را احداث کرده‌اند.

شایان توجه است که بدانیم تعدادی از این نواحی، ضمن پذیرش بخشی از سرریزهای جمعیتی شهر اصفهان، خود با مسائل و مشکلات ویژه‌ای روبرویند.

در این نوشته که با استفاده از روشهای تحقیق علمی، توصیفی و اسنادی تهیه شده وضعیت نواحی منطقه اصفهان مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته و در پایان جهت برنامه‌ریزی شهرهای جدید، راهکارهایی ارائه شده است.

مقدمه

تاریخ ایجاد شهرهای جدید به دوران سکونت شهرنشینی انسان برمی‌گردد و ایجاد شهرهایی براساس نقشه‌های آگاهانه و از پیش طراحی

اگر چه سابقه احداث شهرهای جدید با نقشه قبلی به پیش از میلاد برمی‌گردد، ولی جنبش نواحی به ابتدای قرن بیستم و به پیشنهاد ابنزهره (۱۹۲۸-۱۸۵۰) مربوط می‌شود.

در کشور ایران شهرنشینی نوین از حدود سال ۱۳۰۰ شمسی آغاز شده و احداث نواحی در دهه‌های اخیر و در راستای اسکان سرریزهای جمعیت شهرهای بزرگ و سکونت کارکنان مراکز صنعتی و با اهداف نظامی، سیاسی و اقتصادی مورد توجه قرار گرفته است.

رشد شهرنشینی استان اصفهان در دهه‌های گذشته به لحاظ توسعه فعالیت‌های اقتصادی در بخشهای کشاورزی، خدمات و بویژه صنعت به طور چشمگیری افزایش یافته و ضمن ایجاد ناهماهنگی در توزیع جغرافیایی جمعیت شهری منطقه و استان، مسائل و تنگناهای اجتماعی و زیست محیطی زیادی را ایجاد کرده است، لذا برنامه‌ریزی شهری در راستای سیاست توسعه مراکز شهری، اسکان لبریزهای جمعیتی شهر اصفهان و

در اسفند ۱۳۶۴ به تصویب هیأت وزیران رسید. (معصومی اشکوری، ۱۳۷۰، ۲۰) تا سال ۱۳۷۵ تعداد ۲۸ شهر جدید در برنامه شرکت عمران شهرهای جدید وزارت مسکن و شهرسازی قرار داشته است.

اهداف نوسازیهای جهان

در قرن حاضر در کشورهای سرمایه داری، سوسیالیستی سابق و جهان سوم تعداد زیادی از شهرهای جدید احداث شده است که هدف اصلی از احداث آنها جذب سرریزهای جمعیتی، کنترل رشد جمعیتی و کالبدی، تمرکززدایی و ساماندهی فضایی مادر شهرها و ارائه مسکن و توسعه ناحیه‌ای بوده است. که جهت آشنایی خوانندگان در زیر به گوشه‌ای از این تجربه‌ها اشاره می‌شود.

۱- انگلستان

کشور انگلستان جزء اولین کشورهایی است که به احداث نوسازیها اقدام کرده است. این کشور به منظور اسکان جمعیت اضافه لندن و کاهش تراکم جمعیت این شهر تعدادی شهر نوین را در اطراف لندن طراحی کرد. (مزینی، ۱۳۷۳، ۲۷۵)

در این کشور اولین نوسازیهای جهان با پیشنهاد باغ شهرهای آرمانی هوارو احداث شهرهایی چون لچ ورث در ۵۰ کیلومتری لندن (۱۹۰۳) و ولوین (۱۹۱۹) در اطراف لندن بوجود آمد. بعد از این شهرها تعداد ۲۸ شهرک اقماری در شعاعی به طول ۴۰ مایل از قلب لندن در اطراف پایتخت پدید آمد. (واتسلاف اوستروفسکی، ۱۳۷۱، ۴۴-۴۰) اما چون تأکید این شهرها بر فعالیتهای صنعتی و اسکان بخشی از شاغلین بخش صنعت بود، افزایش مهاجرین بخش خدمات آنها به سوی لندن یاد دیگر شهرهای اطراف همچنان ادامه یافت.

۲- کشورهای اسکاندیناوی

این کشورها از نظر شهرسازی به دلیل کیفیت بالا از شهرت به سزایی برخوردارند و سیستم شهری آنها به مقیاس وسیع برنامه ریزی شده است. در طرح استکهلم بزرگ (۱۹۵۲) موضوع توسعه جدید شهری به صورت مجموعه‌های مسکونی ۱۰ تا ۲۰ هزار نفری در طول خطوط مترو و حاشیه شهر مطرح شده و در هلستینکی نیز در راستای ایجاد تعادل جمعیتی و رفع مشکل اضافه جمعیت پایتخت، طرح شهرهای اقماری حومه شهرها و نوسازیهای ساحلی مطرح شده است. ولی در ارزیابی آنها می‌توان گفت که این شهرها مستقل نیستند، اشتغال زیادی ندارند و لادما مهاجرت پاندرلی دارند. (زیاری، ۱۳۷۸، ۵۶)

۳- آمریکا

در امریکا با نظام فدرالی و حاکمیت لیبرالیسم، واژه برنامه ریزی مورد تردید است، لذا جنبش نوسازیها بر اساس یک سیاست برنامه ریزی منطقه‌ای که بر پایه توسعه طبیعی فعالیتهای شرکتی خصوصی ساختمانی

شده و منطبق با اهداف سیاسی حکومتها، سابقه‌ای دیرینه دارد و طراحی شهرهایی چون موهنجودارو در ایندوس (پاکستان کنونی)، کاهن در مصر و هکمتانه، تخت جمشید و نیشابور در ایران و دولت شهرهای یونان باستان گواه روشنی بر این مدعا است. (زیاری، ۱۳۷۸، ۶) لیکن ایجاد شهرهای نو بر مبنای نیازهای اجتماعی و اقتصادی، تعادل بخشی به جمعیت و کنترل رشد سریع جمعیت شهرهای بزرگ، محصول اندیشه و نتیجه کار طراحان و شهرسازی مدرن دنیا اهمیت زیادی دارد.

در سال ۱۹۵۰ بیش از ۵۰ درصد شهرهای بزرگ جهان در کشورهای صنعتی بوده، در حالی که در ۲۰ سال آینده ۲۰٪ این شهرها در کشورهای در حال توسعه خواهد بود و جمعیت برخی از این شهرها ابعاد نجومی پیدا خواهد کرد. مثلاً جمعیت مکزیکوسیتی به ۳۰ و سانوبولو به ۲۶ میلیون نفر خواهد رسید. (آرتولیوچی، ۱۳۷۶، ۱۸۵)

میزان شهرنشینی در کشورهای جهان سوم که در سال ۱۹۲۰ از ۸/۴ درصد متجاوز نبود در سال ۲۰۰۰ به حدود ۲۲/۵ درصد می‌رسد و در طی این هشتاد سال به بیش از ۵ برابر افزایش خواهد یافت. در این کشورها در یکصدسال گذشته به دنبال رشد سریع جمعیت، سرمایه‌گذاری و احداث مراکز صنعتی و اقتصادی و افزایش ارزشهای افزوده در مراکز شهری و عدم توجه کافی به شهرهای کوچک و مناطق روستایی، جمعیت شهری از رشد نسبتاً بالایی برخوردار بوده است و در کنار افزایش تعداد مراکز شهری و پیدایش مادر شهرها، کندی سرعت افزایش خدمات شهری به همراه محدودیت فضای شهری، شهرهای بزرگ آنها را با مشکلات و مسائل پیچیده، اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی از جمله حاشیه‌نشینی، بورس بازی زمین و مسکن، آلودگیهای محیطی و... روبه‌رو ساخته است.

در این راستا دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ در کشورهای آسیا، آفریقا و امریکای لاتین، برنامه ریزان شهری در جهت سیاست تمرکززدایی و تعادل ناحیه‌ای و جلوگیری از رشد بی‌رویه شهرهای بزرگ امکانات لازم را برای رشد شهرهای میانی یا ایجاد مراکز جدید شهری فراهم ساختند. (شکویی، ۱۳۷۳، ۴۰۶)

شهرهای جدید (به مفهوم امروزی آن) شهرهایی اندک با مطالعه قبلی احداث می‌شوند. این شهرها چه به صورت خوابگاهی و چه اقماری و بیابان شکل قطبهای توسعه، مراکز برای جذب جمعیت خواهند بود و قسمت اعظم جمعیت آنها را سرریز جمعیت ما در شهرهای منطقه‌ای تشکیل خواهند داد. (زنجان، ۱۳۷۱، ۵۰)

احداث این شهرها هر چند در کشورهای پیشرفته به طور نسبی موفق بوده ولی انتخاب این گزینه در اغلب کشورهای جهان سوم با مسائل زیادی همراه بوده است.

در کشور ایران احداث شهرهای جدید به سبک و مفهوم امروزی در دهه‌های اخیر به دنبال افزایش سریع جمعیت در شهرهای بزرگ و به منظور حل مشکل مسکن شهری، اسکان ساکنین بخش صنعت، تعدیل بخشی جمعیت، تمرکززدایی از شهرهای بزرگ و توسعه منطقه صورت گرفته است. (ارشدی، ۱۳۷۶، ۴۲) به همین سبب ضرورت ایجاد شهرهای جدید

لذا این کشور بعد از انقلاب بر اساس بیانیه حزب کمونیست "شهرهای بزرگ میراثی از گذشته هستند که در آینده بایستی کنار گذاشته شوند" و سخنان "لنین" لزوم توزیع متعادل جمعیت در سطح کشور" و اصول سوسیالیسم، طرح شهرهای جدید مطرح کرده، و به گفته لوکوربوزیه که در ۱۹۳۰ دیداری از مسکوبه عمل آورد- در برنامه عمرانی پنج ساله این کشور چهار شهر جدید پیش بینی شده بود. (واتسلاف اوستروفسکی، ۱۳۷۱، ۱۳۶، ۱۴۳ تا ۱۴۴)

۵- ژاپن

کشور ژاپن با وسعتی معادل ۳۷۷۴۳۵ کیلومتر مربع و ۱۲۰ میلیون نفر جمعیت از موفق‌ترین کشورهای دنیاست که به رغم محدودیت خاک و داشتن جمعیت فراوان، بزرگترین مسئله شهری خود یعنی مسکن را حل کرده و از نظر مسائل اقتصادی و اجتماعی با کمترین مشکلات روبروست. این دولت در راستای طرح‌های توسعه شهری به دو نمونه طرح به نامهای "شهرک شناور مخابراتی توکیو" و "آسمان شهر شناور" در خلیج توکیو دست زده که یکی از آنها در سال ۲۰۰۱ به بهره‌برداری خواهد رسید. (چاوشی، ۱۳۷۰، ۱۳۳، ۱۳۸ تا ۱۳۸)

سابقه احداث نوسهرهای ایران

کشور ایران در دهه‌های گذشته از رشد جمعیتی بالایی برخوردار بوده است. اکنون (۱۳۷۹) نسبت جمعیت شهرنشینی این کشور از مرز ۶۰ درصد گذشته و پیش بینی می‌شود که تعداد این جمعیت تا سال ۱۳۹۰ به بیش از دو برابر امروز برسد. (بیک محمدی، ۱۳۷۵، ۲۱۳)

در این کشور در چند دهه اخیر به علت سرمایه گذاری و توسعه صنایع در مراکز شهری، تعداد شهرها سریعاً افزایش یافته و برخی از آنها به شهرهای بزرگ تبدیل شده‌اند، این روند علاوه بر ایجاد ناهماهنگی در پراکنندگی مراکز شهری و ناموزونی در نظام و شبکه شهری، تعدادی از مسادر شهرها را با مشکلات فراوان اجتماعی و اقتصادی روبرو ساخته است. (بیک محمدی، ۱۳۷۵، ۴۷)

در همین راستا فکر احداث شهرهای نویی مطرح شده است.

در واقع احداث نوسهرها در ایران به مفهوم امروزی به دهه‌های گذشته برمی‌گردد. در قیاس با جنگ جهانی دوم علاوه بر مجتمع‌های مسکونی و کوی‌های کارمندی تعداد زیادی از شهرهای جدید با اهداف مختلف نظامی، سیاسی، اقتصادی به وجود آمده که نمونه‌های آن زیباشهر (در کناره تهران) زاهدان، بوشهر و نوشهر را می‌توان نام برد، اغلب این شهرها به دلیل داشتن یک هسته سکونی اولیه از بافت شهری و ایجاد اشتغال توانسته اند در بین مراکز روستایی اطراف جایگاه شهری خود را حفظ کنند. (معمدی، ۲۰، ۱۳۶۹)

در بعد از جنگ جهانی دوم به دلیل رشد سریع صنایع وابسته به نفت و توسعه سایر صنایع، تعداد دیگری نوسهر و کویهای بزرگ مانند هفت گل، لالی، ماهشهر و آبادان احداث شده که اغلب جنبه خوابگاهی داشتند. در دهه‌های قبل از انقلاب نیز به دلیل ورود انباشت دلارهای نفتی در

پدیدار شده است. (مرلن پی بر، ۱۳۶۵، ۱۶۷ تا ۱۸۲) این نوسهرها در راستای تأمین خدمات مورد نیاز طبقات مرفه (و نه افراد کم درآمد) و بر اساس استفاده از خدمات منطقی‌تر در فضاهای آزاد با اهداف بسیار محدود و جزئی ایجاد شده‌اند. در این کشور تا دهه ۱۹۶۰ حدود ۶۰۰ شهر جدید احداث شده‌اند. نقش این شهرها اغلب ارائه مسکن، ایجاد اشتغال، گذراندن اوقات فراغت و رونق تجارت بوده و هیچ آنها خود اکتفا هستند.

۴- کشورهای سوسیالیستی

در کشورهای سوسیالیستی به ویژه در اروپای شرقی سیاست برنامه‌ریزی شهری در خدمت و در راستای نیازهای اقتصادی ملی است، لذا نوسهرهای این کشورها نتیجه توسعه فیزیکی مراکز بزرگ شهری نیست، بلکه نوعی نیاز و ضرورت اجتماعی برای تأسیس صنایع جدید و ایجاد تعادل بین مناطق در سطح عمران است.

منبع: اداره کل مسکن و شهرسازی استان آصفهان

نقشه (۱): توزیع فضایی نوسهرهای ایران (۱۳۷۵)

ایران به ویژه بعد از ۱۳۵۰ و سرمایه گذاریهای صنعتی در شهرها، در کنار گسترش زیرساختهای ارتباطی، تأسیساتی و تجهیزاتی، کیفیت زندگی در شهرها ارتقاء یافت و با ایجاد صنایع جایگزینی با حمایت دولت، اشتغال در بخش خصوصی دستخوش تحول گردید و رونق شهری رابعاث شد، (اعمار و دیگران، ۱۳۶۳، ۶۱). در نتیجه سیل مهاجرتهای روستایی به مراکز شهری سرازیر گشت.

از این رهگذر جمعیت شهرنشین ایران افزایش چشمگیری یافت و به دنبال آن شهرهای جدیدی با اهداف توزیع سرمایه گذاری در سطح کشور و بهره برداری از امکانات بالقوه منطقه‌ای، همچنین جذب جمعیت سرریز شهرهای بزرگ و اسکان جمعیت مراکز صنعتی به وجود آمد که از نمونه آنها پلادشهر و شاهین شهر در منطقه اصفهان، شهر صنعتی البرز و کرج در منطقه تهران و مجتمع مس سرچشمه رامی توان نام برد، و بالاخره در دهه گذشته به منظور جلوگیری از رشد بی رویه جمعیت مراکز شهری، پیشگیری از اشغال فضاهای سبز و باغات اطراف شهرها، حل مسئله و مشکل مسکن شهری، نابسامانی‌های کالبدی شهرها و نارسایی‌های زیربنایی آنها و اصل تمرکززدایی، سازمان مسکن و شهرسازی ایجاد نوسه‌ها و احداث شهرهای جدید و توسعه ناپیوسته شهری را در قالب سیاست توسعه شهری در دستور کار خود قرار داد و در اسفندماه ۱۳۶۳ احداث بیش از ۲۸ نوسه‌راه به تصویب هیأت وزیران رسانید که تعدادی از آنها مربوط به منطقه اصفهان است.

از این تعداد ۲۲ شهر مکان‌یابی شده، ۱۵ شهر طراحی و آماده سازی شده، کار ساخت و ساز ۱۶ شهر در حال اجراست و ۹ شهر مسکونی است. (جدول ۲) و نقشه (۲) این شهرها از نظر استقرار در فضا و ارتباط با شهرهای مجاور به ویژه ما در شهرها به سه الگوی نسبتاً مستقل، اقماری و پیوسته تقسیم می‌شوند که شرح مفصل آنها از حوصله این مقاله خارج است.

جمعیت منطقه اصفهان

جمعیت شهری استان اصفهان از ۵۰ هزار نفر در سال ۱۳۳۵ به بیش از ۲/۹ میلیون نفر در سال ۱۳۷۵ رسیده است و در این مدت از رشدی معادل ۴/۵ درصد برخوردار بوده است. در این ارتباط عواملی چون رشد طبیعی، مهاجرتهای روستایی به مراکز شهری، مهاجرت سایر از استانها، ادغام تعدادی از روستاها در شهرها و بالاخره تبدیل بسیاری از روستاها به مراکز شهری بی تأثیر نبوده است. (بیک محمدی، ۱۳۷۵، ۷۱)

نسبت شهرنشینان استان از ۶۴/۱ درصد در سال ۱۳۶۵ به ۷۴/۳ درصد در سال ۱۳۷۵ رسیده است. (نتایج تفصیلی استان اصفهان، ۱۳۷۵، ۱۶). چنانچه نرخ رشد جمعیت شهری به روند ۴۰ ساله گذشته استان ادامه یابد در سال ۱۴۰۰ ما شاهد حداقل ۷ میلیون جمعیت شهری خواهیم بود، به عبارت دیگر تعداد شهرنشینان استان و رقم شهرهای آن به بیش از دو برابر تعداد امروزی خواهد رسید در حالی که در شرایط فعلی پذیرش جمعیتی شهرهای جدید پلادشهر، بهارستان و مجلسی وکل طرحهای آماده سازی زمین استان مجموعاً ۱/۶ میلیون نفر خواهد بود. (روزنامه ایران، ۱۳۷۵، ۱۲)

شایان توجه است که بدین بخش عظیمی از این جمعیت شهری در وسعت محدودی است به مرکزیت شهر اصفهان و به شعاع ۲۰ تا ۴۰ کیلومتری اطراف آن که دارای ۲۶۶۹ هزار نفر در سال ۱۳۴۵ به بیش از ۲ میلیون نفر فراتر است که ۶۷ درصد جمعیت استان را به خود اختصاص داده است. (غازی و دیگران، ۱۳۷۳، ۴۳)

نرخ افزایش جمعیت منطقه در ۲۵ سال گذشته نسبتاً زیاد بوده و به گونه‌ای که جمعیت آن از ۷۶۹ هزار نفر در سال ۱۳۴۵ به بیش از ۲ میلیون نفر در سال ۱۳۶۵ رسیده است و پیش بینی می‌شود با ادامه این روند در ۱۴۰۰ به بیش از ۷ میلیون نفر برسد که مسلماً با توانهای محیطی و امکانات آب و خاک منطقه مغایرت دارد، به همین علت طرح جامع منطقه‌ای اصفهان جهت جلوگیری از افزایش بی رویه جمعیت شهری احداث نوسه‌ها را در خارج از منطقه در نظر گرفته است.

لزوم احداث نوسه‌ها در منطقه

در کنار نرخ سریع افزایش جمعیت منطقه، تعداد مراکز شهری آن در ۲۵ سال گذشته از ۱۸ شهر در سال ۱۳۴۵ به ۲۶ شهر در ۱۳۷۰ رسیده است و جمعیت شهرنشین آن از ۶۲۴ هزار نفر در سال ۱۳۴۵ به ۱/۷ میلیون نفر در سال ۱۳۶۵ افزایش یافته و در این مدت از ضریب شهرنشینی معادل ۸۳/۸ درصد برخوردار بوده است که از ضریب کل کشور و استان نیز بیشتر بوده است. (جدول ۲)

افزایش بی رویه جمعیت شهری که خود به دنبال پایه گذاری صنایع سنگین و تحول صنعتی منطقه و تبدیل ساختار کشاورزی آن به عملکرد صنعتی به وجود آمد، در وضعیت کالبدی شهرهای بزرگ منطقه بسیار مؤثر بود و مشکلات و تنگناهای زیادی از جمله فشار بر اراضی کشاورزی و کمبود آب را در منطقه پدیدار ساخت که در ارتباط با ساماندهی و انسجام بخشیدن به ساختار منطقه و جذب افزایش جمعیت آن، مسئله رشد غیر پیوسته مراکز مسکونی و احداث شهرهای جدید مطرح شد.

در طرح جامع اولیه اصفهان که در سال ۱۳۵۰ به تصویب رسید، جمعیت شهر برای ۲۵ سال آینده ۱/۲ میلیون نفر پیش بینی شد و توسعه پیوسته شهر در بخشهای شمال و شمال غرب و متصل به شهر قدیم در نظر گرفته شد، اما دیری نپایید که باغها و فضاهای سبز اطراف به سرعت تفکیک شد و اراضی کشاورزی وسیعی داخل محدوده آمد و زیرساخت و سازمان شهرکهای جدیدی چون ملک شهر و خانه اصفهان قرار گرفت سپس برخلاف پیش بینی طرح، شهرک جدید شاهین شهر ایجاد شد. (نقشه ۲). موقعیت نوسه‌های اطراف اصفهان را نشان می‌دهد.

شاهین شهر

به دنبال صنعتی شدن آگلومراسیون اصفهان و به منظور اسکان جمعیت اضافی این شهر کار طراحی و احداث شاهین شهر در سال ۱۳۵۰ در ۲۴ کیلومتری شمال شهر اصفهان و در کنار جاده اصفهان - تهران توسط شرکت ویلیامسون امریکایی برای اسکان ۲۰۰۰۰ نفر آغاز شد. (زیاری؛

شاغلین آن صورت گرفته است، ولی با ادامه روند صنعتی شدن منطقه اصفهان و کم شدن قابلیت اراضی و به خطر افتادن کشاورزی و بیافزایی فرهنگی - تاریخی شهر اصفهان نقش این شهر بیشتر شد. این شهر در ۳۵ کیلومتری جنوب غربی اصفهان و در فاصله ۱۰ کیلومتری ذوب آهن و در کنار جاده اصفهان - شهرکرد واقع است. جمعیت این شهر از حدود ۷ هزار نفر در سال ۱۳۵۵ به ۳۹۱۸۴ نفر در سال ۱۳۷۵ رسیده است. و در این مدت از رشدی معادل ۸/۹ درصد برخوردار بوده است. ۴۰ درصد از جمعیت این شهر اصفهانی و بقیه عمدتاً از مهاجرین جنگ تحمیلی است.

این شهر نیز همانند شاهین شهر، شهری وابسته و خوابگاهی و خدماتی و مصرف کننده و فاقد درآمد است. بر رسیهای اجتماعی نشان داده است که ۸۹ درصد از شاغلین آن حقوق بگیرند و درآمد خود را در بیرون از شهر مصرف می کنند. (ارشدی، ۱۳۷۶، ۲۴)

بهارستان

احداث این شهر بر اساس مصوبه سال ۱۳۶۲ شورایی عالی شهرسازی و معماری ایران به صورت غیر پیوسته و در فاصله ۱۶ کیلومتری جنوب اصفهان و در کنار محور اصفهان - شیراز صورت گرفته است و هدف اصلی از احداث آن جذب سرریزهای جمعیتی شهر اصفهان و حل مشکل زمین و مسکن این شهر بوده است.

در زمان حاضر بیش از ۸۵ درصد ساخت و سازهای فاز اول آن ساخته شده، ولی بخش عمده‌ای از خانه‌ها و آپارتمانهای آن (حدود ۴۵ درصد) خالیست. این خانه‌ها اغلب متعلق به سرمایه دارایی است که در اصفهان ساکنند و به علت ارزانی کرایه خانه آنها را اجاره ندادند، ولی باتوجه به اینکه به تازگی مسئله آب آشامیدنی این شهر حل شده انتظار می رود در آینده نزدیک تعداد بیشتری از خانه‌های آن اشغال شود.

طراحان بهارستان پیش بینی کرده اند جمعیت این شهر در ۱۳۹۰ به ۲۷ هزار نفر برسد، در حالی که جمعیت فعلی آن بین ۳۰ تا ۳۵ هزار نفر است. (در سال ۱۳۷۹) و حدود ۷۰ درصد آن اصفهانی است. عملکرد این شهر در شرایط فعلی نه کشاورزی است و نه صنعتی بلکه شهر بست خدماتی و به اصفهان وابسته است.

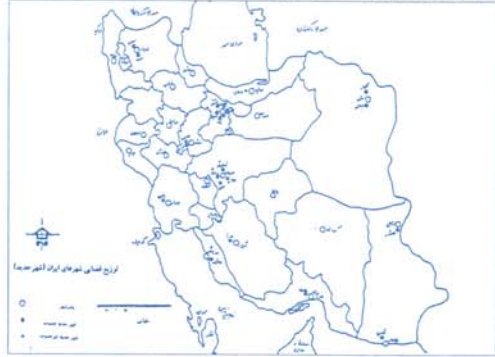
البته باتوجه به صنعتی بودن منطقه و استقرار صنایع مختلف فولاد مبارکه، صنایع نظامی و پلی اکریل امید می رود که بزودی در قالب یک شهر سکونتگاهی تعداد زیادی از شاغلین صنایع مذکور را در خود جای دهد، این شهر از نظر شبکه آبرسانی و برق مشکلی ندارد، ولی شبکه‌های گاز، تلفن و آب و فاضلاب آن هنوز تمام نشده است. این شهر دارای یک دانشگاه غیر انتفاعی است و امکانات ارتباطی آن به اصفهان فعلاً ضعیف است، لذا طرح مترو آن در حال بررسی است.

مجلسی

به دنبال انتقال مجتمع فولاد هرمزگان به دشت مبارکه اصفهان تحولات

دوره دوازدهم، شماره چهل و هشتم / ۵۵

طراحی کالبدی شهر متناسب و همگون با میراث فرهنگی و تاریخی ایران و ارزشهای معماری، سنتی این مرز و بوم نبوده و طرح آن به علت نبودن هسته اولیه به شکل شطرنجی و به صورت سیمای شاهینی است که سایه بالهای خود را بر پهن دشت بر خوار گسترده است.

نقشه (۲): موقعیت نوسهرهای اطراف

اصفهان رانشان می دهد

اگر چه یکی از اهداف مهم احداث شاهین شهر جذب شاغلین صنعت بوده و در سال ۱۳۵۵ هم ۶۰ درصد از شاغلین آن را صنعت کاران تشکیل می داده است ولی در ۲۰ سال گذشته شدیداً به بخش خدمات گرایش داشته است و به طوری که امروزه (۱۳۷۵) ۷۸ درصد از جمعیت شاغل آن در بخش خدمات کار می کنند.

این شهر دارای معضلات کالبدی و تضاد فرهنگی بوده و به علت طراحی غربی و تحمیلی، فاقد انسجام و پیوستگی، وحدت حوزه‌ها و مرکزیت مکانی است. (پورافکاری، ۱۳۷۱، ۸۰ تا ۸۵) این شهر از نظر اقتصادی از نمونه شهرهای تابع (غیر کشاورزی و غیر صنعتی)، غیر مستقل و مصرفی بوده و جهت تأمین نیازهای خود وابسته به شهر اصفهان است، به طوری که بیش از ۵۰ درصد مردم هر روز به منظور کار از آن خارج می شوند.

رشد جمعیت شهر در ۲۰ سال گذشته ۱۲/۲ درصد بوده و جمعیت آن از ۸۳۲۱ نفر در سال ۱۳۵۵ به ۸۳۴۰۳ نفر در سال ۱۳۷۵ رسیده است. (نتایج تفصیلی، ۱۳۷۵، ۴۸) و در این ارتباط ارزانی زمین (در مقابل گرانی زمین و مسکن و اجاره خانه در شهر اصفهان) و هجوم مهاجرین ناشی از جنگ تحمیلی بسیاری مؤثر بوده است. در سال ۱۳۷۰ بیش از ۱/۵ جمعیت آن غیر اصفهانی (از خوزستان، تهران، آذربایجان و چهارمحال) بوده است. (پورافکاری، ۱۳۷۱، ۸۰ تا ۸۵)

پولاد شهر

احداث این شهر همزمان با تأسیس کارخانه ذوب آهن و جهت اسکان

عظیمی به وقوع پیوست که یکی از اثرات آن ایجاد ساخت و سازهایی در حاشیه زاینده رود به خطر افتاده اراضی کشاورزی حاشیه آن بود، لذا اداره مسکن و شهرسازی اصفهان جهت حل مشکل و هدایت آگاهانه جمعیت در منطقه، طرح احداث شهرک مجلسی رادر ۷ کیلومتری جنوب غربی اصفهان و انتهای قطب شهری - صنعتی پولاد مطرح نمود. هر چند شهر مجلسی به منظور اسکان شاغلین صنایع محور فولاد طراحی شده بود ولی به علت آلودگی زیاد، شاغلین صنعتی سکونت در شهر لنجان را به این شهر ترجیح داده‌اند.

بطوری که در سال ۱۳۷۵، ۵۸ درصد از شاغلین این شهر در بخش صنعت اشتغال داشته‌اند. البته کار ساخت و سازهای نو شهر مجلسی هنوز به پایان نرسیده و جمعیت این شهر در سال ۱۳۷۵ حدود ۵۰ نفر بوده است در حالی که براساس پیش بینی مهندسين مشاور شارسنان می‌بایست ۲۶ هزار نفر جمعیت داشته باشد.

شهر مجلسی از نظر پذیرش جمعیت یکی از نمونه‌های ناموفق نوسازهای ایران است. محل این شهر در ابتدای درکنار ارتفاعات قامیشلو و در فاصله‌ای دورتر از فولاد مبارکه در نظر گرفته شده بود ولی متأسفانه به دلایلی این محل به محل فعلی شهر تغییر کرد. به همین علت هوای آن به علت نزدیکی به قطب صنعتی فولاد و صنایع اطراف آن بسیار آلوده است.

جدول ۱: پیش‌بینی جمعیت شهر مجلسی (۱۰۰۰ نفر)

سال	۱۳۷۵	۱۳۸۰	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
جمعیت	۲۶	۶۶	۱۴۰	۲۵۰	۳۶۰

● مأخذ: مهندسين مشاور شارسنان، الگوی توسعه شهر مجلسی، جلد اول، ۱۳۷۱، ص ۲-۱۶

سیاهان شهر

آخرین نوساز منطقه اصفهان سیاهان شهر واقع در ۴ کیلومتری شمال شهر و در کنار محور اصفهان شیراز است.

این شهر یکی از شهرهای اقماری اصفهان بوده و عملیات ساخت و ساز فاز اول آن هنوز تمام نشده است و فعلاً جمعیت چندانی ندارد. ولی به علت سرعت ساخت و سازها، نزدیکی به اصفهان و استفاده از برخی خدمات چون آب و برق و... جمعیت آن به سرعت در حال افزایش است احداث سیاهان شهر تنها به خاطر جذب سرریزهای جمعیت اصفهان می‌باشد.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

الف - نتیجه‌گیری: از آنچه گذشت نتایج زیر به دست می‌آید:

- هدف اصلی از احداث شهرهای جدید در ایران و منطقه اصفهان، جلوگیری از افزایش قیمت زمین و جلوگیری از حاشیه نشینی در شهرهای بزرگ، تمرکز شدید جمعیت شهری در کلان شهرها، اسکان شاغلین بخش صنعت، حل مسئله مسکن، جذب سرریزهای جمعیت شهرهای بزرگ و جلوگیری از تخریب اراضی زراعی در شهرهای بزرگ بوده است.

- یکی از علت‌های اساسی در عدم موفقیت اغلب نوسازهای منطقه اصفهان، عدم هماهنگی و وحدت در مدیریت برنامه ریزی شهرهای جدید و وجود نهادها و سازمانهای متعدد موازی در برنامه ریزی است. به طوری که این سازمانها گاهی اوقات مخالف یکدیگر بوده و به صورت موازی باهم عمل می‌کنند.

- نوسازهای منطقه اصفهان نتوانسته اند پایه اقتصادی برای اشتغال ساکنین ایجاد کنند یا از حرکت آونگی جمعیت به اصفهان جلوگیری نمایند.

- این شهرها اغلب بی هویت، غیر اقتصادی، غیر فعال و وابسته‌اند و برخی از آنها حالت خوابگاهی دارند. (فولادشهر) و از این نظریه شبکه‌های ارتباطی اطراف خود فشارهای زیادی را تحمیل می‌کنند.

- اغلب شهرهای جدید منطقه اصفهان هر چند در رسیدن به اهداف اولیه مانند اسکان جمعیت صنعتی، استقلال و خودکفایی خیلی موفق نبوده‌اند ولی در جذب سرریزهای جمعیت شهر اصفهان نقش مهمی داشته‌اند، به طوری که تحقیقات نشان داده در سال ۱۳۷۲، ۴۰ درصد از جمعیت شاهین شهر، ۷۳ درصد از ساکنین بهارستان و ۴۰ درصد از ساکنین فولاد شهر سرریزهای جمعیتی شهر اصفهان بوده‌اند.

- در بین نوسازهای منطقه، شاهین شهر هر چند دارای مشکلات کالبدی، تضاد فرهنگی، بی هویتی و وابستگی است ولی از نظر جذب جمعیت نسبتاً موفق بوده است.

- مکان یابی شهر مجلسی صحیح نبوده و به علت قرار گرفتن در فضای آلوده در شرایط فعلی از نظر جذب جمعیت ناموفق‌ترین نوساز منطقه اصفهان است.

- در مجموع می‌توان گفت هر چند نوسازهای منطقه در همه اهداف موفق نبوده‌اند ولی احداث آنها به جهت عرضه زمین مسکن متناسب با نیازهای جمعیتی منطقه اصفهان، پیشگیری از رشد قارچ گونه شهر اصفهان، جلوگیری از رکود سرمایه و احتکار زمین و کنترل قیمت‌ها و ایجاد تعادل بین هزینه مسکن و درآمد خانوار، تجربه‌ای ارزشمند برای برنامه ریزان شهری بوده است.

ب - پیشنهادها - در راستای احداث نوسازها ذکر چند نکته ضروری است: - در احداث شهرهای نو شایسته است بین سازمانهای مختلف مدیریت واحدی ایجاد کرد تا اقدامات موازی و گاه در تضاد یکدیگر صورت نگیرد. - در احداث نوسازها توجه به تأمین به موقع خدمات عمومی (آب، برق، گاز، تلفن و...) و زیرساخت‌ها از اهمیت زیادی برخوردار است. متناسب با رشد جمعیت باشد.

- در مکان یابی نوسازها مطالعات زیست محیطی توجه به مناظر طبیعی و فضای سبز از اولویت زیادی برخوردار است.

- در طراحی شهرهای جدید توجه به خدمات فرهنگی - اجتماعی، فضاهای تفریحی جهت گذران اوقات فراغت امری ضروری است.

- در طراحی شهرها از یکساختی اندازه‌ها و فضاهای کالبدی بهتر است خودداری شود. و مسئله محله بندی مورد بررسی قرار گیرد.

۱۳۶۹.

۱۹- معصومی اشکوری، سید حسن، بررسی و شناخت نمونه‌های موجود مراکز مسکونی وابسته صنایع اصلی کشور، مجله عملی معماری و شهرسازی، شماره ۱۳، ۱۳۷۰.

۲۰- نتایج تفصیلی استان اصفهان، سازمان برنامه و بودجه، مرکز آمار، ۱۳۷۵.

۲۱- نتایج تفصیلی استان اصفهان، شهرستان خوار و میمه، سازمان برنامه و بودجه، ۱۳۷۵.

۲۲- واتسلاف اوستروفسکی، شهرسازی معاصر، ترجمه لادن اعتضادی، مرکز نشر دانشگاهی، تهران، چاپ اول، ۱۳۷۱.

- تنوع در فرم و نماد بهره‌گیری از فرهنگ مذهبی و ارزشهای معماری سنتی بسیار ارزشمند است.

منابع

۱- آتور لیوچی: جهان در آستانه قرن بیست و یکم، ترجمه علی اسدی، از مجموعه گزارش باشگاه رم، انتشارات انقلاب اسلامی، تهران، ۱۳۶۷.

۲- ارشدی، محمود، تحلیلی بر توسعه پولاد شهر، پایان نامه کارشناسی ارشد جغرافیای انسانی، دانشگاه اصفهان، ۱۳۷۶.

۳- اعتماد، گیتی و دیگران، شهرنشینی در ایران، انتشارات آگاه، تهران، ۱۳۶۳.

۴- بیگ محمدی، حسن، تنگناهای مسکن در ایران، مجموعه مقالات سمینار سیاستهای توسعه مسکن در ایران، دانشگاه تهران، مهرماه ۱۳۷۵، جلد اول، وزارت مسکن و شهرسازی.

۵- بیگ محمدی، حسن، از دیاد جمعیت و نظام شهری در استان اصفهان، فصلنامه علمی پژوهشی جمعیت، شماره ۱۸، ۱۳۷۵.

۶- بیگ محمدی، حسن، مقدمه‌ای بر نظام شهری در ایران، مجله سپهر، نشریه علمی فنی سازمان جغرافیایی کشور، شماره ۱۹، پاییز ۱۳۷۵.

۷- پورافکاری، نصراله و دیگران، بررسی تحلیلی شاهین شهر، مجموعه مقالات شهرهای جدید، فرهنگی جدید در شهرنشینی، وزارت مسکن و شهرسازی، ۱۳۷۱.

8- Beevers, R. 1988, The Garden of city Utopia. A critical Biography of Ebenzer Howard . London Macmillan.

۹- روزنامه ایران: ویژه‌نامه سویمین سمینار سیاستهای توسعه مسکن، دوشنبه ۱۶، مهرماه ۱۳۷۵.

10- The next Generation of New Town . 1982 , The new city of America, New Yourk Houghton Mifflin.

۱۱- زنجانی، حبیب‌اله، جمعیت و توسعه، مجموعه مقالات مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری در ایران، ۱۳۷۱.

۱۲- زیاری، کرامت‌اله، برنامه ریزی شهرهای جدید، انتشارات سمت، تهران، ۱۳۷۸.

13- United Mation, 1980, Dept of Echomic and Social Affairs Patters of Urban and rural population Growth No 68.

۱۴- شکویی، حسین، دیدگاههای نو در جغرافیای شهری، انتشارات سمت، جلد اول، ۱۳۷۳.

۱۵- غازی، ایران، بیگ محمدی، حسن و اذانی، مهری، مطالعات راهبردی و رز شگاه بزرگ اصفهان، شرکت مهندسی بین المللی فولاد تکنیک، اصفهان، جلد اول، ۱۳۷۳.

۱۶- مرلن، پی، بر، نو شهرها، مترجم رضا قیصریه، مؤسسه علمی و فرهنگی فضا، تهران، ۱۳۶۵.

۱۷- مزی، منوچهر، مقالاتی در باب شهر و شهرسازی، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۳.

۱۸- معتمدی، مسعود، نظام شهر و شهرسازی در ایران با تکیه بر شهرهای جدید، مجموعه مقالات شهرهای جدیدی، فرهنگی جدید در شهرنشینی، جلد اول، تهران ۷